

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРУВАННЯ СФЕРИ ЗНАНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЙ ВЧИТЕЛІВ З УЧНЯМИ

У статті представлено результати факторно-аналітичного дослідження психологічних і гендерних особливостей латентних конструктів старшокласників у сфері знань. Відзначено існування протиріччя між теоретично орієнтованим структуруванням сфери знань в особистості вчителів і структуруванням знань в особистості старшокласників, прагматично орієнтованих на свободу, забезпеченість і самореалізацію. Запропоновано модифікувати педагогічну технологію освітнього процесу для врахування психічної реальності особистості учнів – системи дійсно функціонуючих латентних особистісних конструктів у сфері знань старшокласників, як основи для посилення креативності взаємодії вчителів і учнів з акцентом на фактично існуючі потреби і способи сприйняття учнями знань різних областей.

Ключові слова: латентні конструкти, факторно-аналітичне дослідження, гендерні особливості, креативна взаємодія вчителів і учнів, освітній процес, старшокласники.

В статье представлены результаты факторно-аналитического исследования психологических и гендерных особенностей латентных конструктов старшеклассников в сфере знаний. Отмечено существование противоречий между теоретически ориентированным структурированием сферы знаний в личности учителей и структурированием знаний в личности старшеклассников, прагматично ориентированных на свободу, обеспеченность и самореализацию. Предложено модифицировать педагогическую технологию учебного процесса для учёта психической реальности личности учащихся – системы действительно функционирующих латентных личностных конструктов в сфере знаний старшеклассников, как основы для усиления креативности взаимодействия учителей и учеников с акцентом на фактически существующие потребности и способы восприятия учениками знаний разных областей.

Ключевые слова: латентные конструкты, факторно-аналитическое исследование, гендерные особенности, креативное взаимодействие учителей и учеников, учебный процесс, старшеклассники.

Сучасні темпи розвитку науки і суспільства призводять до подвоєння об'єму інформації за 10-15 років. Одна людина не здатна бути носієм всіх знань, наслідком чого стає професіоналізація – фахівець стає носієм повних знань у вузькій області. З виникненням Інтернету, як світової бази знань, ключовим для фахівців стає вміння знаходити потрібну інформацію й адекватно її застосувати. Отже, людині необхідна базова поглиблена система уявлень для орієнтації у знаннях певної області, вміння їх пошуку і технології швидкого, прагматичного, практичного застосування знань.

Сучасна школа – місце засвоєння саме базових знань з орієнтації в усіх областях знань, після завершення якої починається професіоналізація – заглиблення у вузьку область, яку учні обирають зоною самореалізації і самозабезпечення. На відміну від вчителів, в умовах нової економічної системи старшокласники гостро усвідомлюють необхідність переважно прагматичних знань, здатність накопиченого досвіду забезпечити людину матеріально, його майбутню сім'ю, самореалізацію як важливих складових вільного життя.

На рівні особистісних конструктів [5] педагоги принципово інакше ставляться до знань, які викладають, – вони сприймають і переживають знання переважно заради самого знання, як самодостатнє для життя, професійної діяльності і досягнення статусу в суспільстві, що типово саме для професії вчителя. Тоді як учні “фільтрують” знання з прагматичної точки зору за цінністю для забезпечення власного життя в аспектах свободи, ресурсів, матеріальної забезпеченості, статусу тощо. Окреслена суперечність ціннісних систем між потребами і установками молодої людини та стереотипами педагогів призводить до погіршення ставлення учнів до освітньої системи, до вчителів, до теоретичних (тобто непрактичних з їх точки зору) базових знань. У певному розумінні дане протиріччя для учнів є позитивним поштовхом до самостійного пошуку, накопичення і засвоєння дійсно практичних знань з точки зору власного майбутнього. У старшокласників актуальні принципово відмінні (від вчительських) потреби, що призводить до виникнення особливої системи поглядів у сфері наукових знань, які автоматично фільтрують почуте і прочитане.

На відміну від семантично, теоретично і філософськи заданої внутрішньої класифікаційної системи у вчителів (наприклад, знання: гуманітарні, технічні, прикладні тощо або професії “людина-людина”, “людина-техніка”, “людина-природа” та ін.), старшокласники, під тиском економічних, політичних, суспільних, міжособистісних та інших проблем життя, утворюють принципово

відмінну класифікаційну систему рівня латентних конструктів, часто неусвідомлювану й засновану на ключових критеріях: прагматичність, забезпеченість, свобода, комфорт, самореалізація та ін. Фактично, вчитель у сфері знань функціонує з конструктивною системою непотрібною старшокласникам у майбутньому, але статус вчителя не дозволяє йому визнати це. В результаті виникає психологічний бар'єр між учнями і вчителями, що знижує якість і освіти, і розвитку, і вихованості учнів. Таким чином, на психологічному рівні існує глибинне протиріччя між конструктивними системами (в сфері знань) вчителів і учнів, яке має тенденцію до поглиблення через відсутність розвитку системи конструктів самих вчителів.

Вивчення особистісних конструктів старшокласників у сфері знань проведене нами у контексті більш широкого дослідження проблеми розвитку й наповнення креативністю взаємодій педагогів і учнів. У межах останнього була виявлена помилковість спроб розповсюдження конструктивної системи вчителів на особистість учнів через її неадекватність потребам і новим соціально-економічним умовам поточного і майбутнього життя старшокласників (які не будуть вчителями). Проблема пов'язана з тим, що більшість вчителів – представники поглядів на світ і суспільство більш як двадцятирічної давнини, які формують в учнів систему знань і цінностей недостатню для сучасних і перспективних умов майбутнього економічного, політичного і суспільного життя в країні.

Для вирішення окресленої проблеми нами виконано спробу виявити в сфері знань особистісні конструкти учнів старшої школи з урахуванням статі. Шлях вдосконалення педагогічної роботи полягає у подальшій корекції конструктів вчителів з метою зближення з тим, що потрібно учням. Більш точним визначенням є прагматизація сприйняття вчителями системи й областей знань та модифікація навчально-виховного процесу так, щоб отримані учнями знання, вміння і якості в аспекті особистісного розвитку були спрямовані не в минуле, а у майбутнє життя в наявних умовах і дійсно сприяли досягненню молоддю свободи, забезпеченості та самореалізації.

Старший шкільний вік – це час найбільш інтенсивного занурення в різноманітні області знань. В умовах школи відбувається зовнішньо ініційоване засвоєння базових, мінімально необхідних знань для багатостороннього розвитку особистості. Заглиблення в інші області знань може бути лише внутрішньо зумовленим через привабливість, необхідність чи прагматичну цінність знань за межами шкільної програми.

Глибина занурення в області знань може бути оцінена не лише за обсяг інформації, а й за об'ємом вмінь, які стосуються даної області, і успішністю їх практичного застосування для рішення проблем і задач особистості. Вочевидь, педагогічна взаємодія, яка посилює інтерес учнів до певної області знань, як наслідок, призводить і до істотного зростання навчальної успішності. Це зумовлює необхідність дослідження розподілу передусім уподобань старшокласників у різних областях знань і розробку методів впливу на інтенсивність інтересу [10] до педагогічно необхідних областей знань.

Найбільш вагомі наукові досягнення і технологічні стрибки в наш час відбуваються з більшою ймовірністю на перетинах областей знань, а їх успішне впровадження потребує індивідуальної підприємливості, діловитості, активності людини. Отже, вивченню підлягають системні ефекти перетинів областей знань учнів, а також можливості їх реалізації через індивідуальну активність. Окреслене завдання дослідження вирішувалось нами на основі факторного аналізу (В.Бітінас [1], Е.Браверман [2], В.Мельников і Л.Ямпольський [8], Я.Окунь [9], Г.Харман [11]), який дозволяє з'ясувати зв'язаність багатьох областей знань, спосіб їх структурування в особистості та, на цій основі, виявити зміст латентних особистісних конструктів, які зумовлюють зв'язаність областей знань.

У дослідженні брали участь 135 старшокласників (81 особа жіночої статі і 54 особи чоловічої статі). Для вивчення уподобань учнів серед областей знань нами побудовано контрольний перелік (36 областей знань), до яких додано область релігійних знань і наукових досліджень для з'ясування співвідношення в особистості учнів фіксованих знань і таких, що постійно розвиваються.

Аналіз варіації уподобань знань старшокласників обох статей представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Області знань у порядку пріоритетності для старшокласників обох статей

№	Області знань	Середнє	Стандартне відхилення
1.	Спорт	65,6	31,5
2.	Іноземна мова	59,8	27,2
3.	Музика	59,6	32,7
4.	Комп'ютери	58,0	30,2
5.	Інформатика	56,1	29,0
6.	Рідна мова	55,7	31,6
7.	Література	51,6	27,1

8.	Нові технології	48,6	29,0
9.	Філософія	44,0	29,4
10.	Фінанси	43,2	28,8
11.	Екологія	43,0	26,6
12.	Медицина	41,9	28,7
13.	Юриспруденція	40,7	29,9
14.	Маркетинг	40,3	29,5
15.	Біологія	39,7	25,2
16.	Реклама	39,6	29,8
17.	Менеджмент	39,2	28,7
18.	Географія	39,2	24,6
19.	Соціологія	38,8	28,3
20.	Наукові дослідження	37,1	28,2
21.	Економіка	35,5	28,8
22.	Математика	34,8	25,6
23.	Релігія	34,3	29,6
24.	Політика	33,5	27,8
25.	Військова справа	33,2	29,3
26.	Астрономія	33,0	24,6
27.	Телекомунікації	32,8	25,8
28.	Хімія	31,0	26,4
29.	Фізика	29,6	25,5
30.	Космонавтика	28,0	27,1
31.	Будівництво	27,6	26,1
32.	Радіоелектроніка	26,9	27,8
33.	Машинобудування	26,8	26,9
34.	Авіація	25,5	26,0
35.	Металургія	20,9	25,9
36.	Геофізика	19,9	22,8

Хср.=39,3 σ =11,4

Найбільші пріоритети: “спорт”, “іноземна мова”, “музика”, “комп’ютери”, “інформатика”, “рідна мова”, “література”. Пріоритет області спорту зумовлений увагою учнів до розвитку тіла. В чоловіків це відбувається переважно через підготовку до військової служби, чоловічу потребу в боротьбі, а також через ефект вболівання при спостереженні змагань як засіб емоційного самозбудження. В школярів жіночої статі увага до тіла зумовлена статевим дозріванням і відповідними пошуками способів досягнення привабливості, контролю ваги, стану зовнішності та ін. Пріоритет іноземної мови є установкою на високі західні стандарти життя, на

заваді якого є мовний бар'єр, а долання якого відкриває шлях до будь-якої країни світу з більш високим рівнем життя.

Пріоритети – “мова”, “література”, “іноземна мова” і, навіть, “інформатика” і “комп'ютери”, – виявляють певний недолік сучасної школи: вербальний характер педагогічної методики, тобто фактично десять років учні сконцентровані на символах, словах, змістах з недостатністю практичних умінь створювати будь-який продукт для соціального обміну. Отже, в позитивному розумінні учні старших класів – вже представники інформаційного суспільства, в негативному, через відсутність вмінь, вони непрактичні в роботі зі створення продуктів обміну, через що складно знаходять свій шлях самозабезпечення, тривалий час залежні від зовнішньої допомоги батьків.

Найнижчі оцінки: “геофізика”, “металургія”, “машинобудування”, “будівництво”, “радіоелектроніка”, “авіація” і “космонавтика”. Отже, зі зміною суспільного устрою все те, у чому Україна мала досягнення, стало непривабливими областями знань – сучасна молодь виявила домінування тілесної, символічної, технологічної та фінансової областей знань.

Факторний аналіз масиву вподобань областей знань разом осіб обох статей виявив наступне.

Перший фактор – “*Механістичність, завершеність, однозначність знань*” (10,2% загальної дисперсії) – це прояв безваріаційності дій на основі таких знань, що добре видно з проєкцій: “військова справа”, “машинобудування”, “будівництво”, “фінанси”. Цікаво, що до даного конструкта тяжіють саме особи жіночої статі (проєкція “стать” +0,63). Це можна пояснити тим, що такі області знань гранично нормативно визначені, що створює в старшокласниць відчуття передбачуваності і стабільності, які і створюють такий конструкт. Отже, як найбільш вагомий конструкт виявлено “фіксованість, сталість” при сприйнятті знань, що відповідає загальній тенденції української нації до пошуку однозначного, надійного, забезпечення технологічних й інших переваг.

Другий фактор – “*Трансформація і закони матерії*” (9,8%), що визначають такі проєкції: “металургія”, “геофізика”, “радіоелектроніка”, “фізика”, “хімія”. Отже, учні обох статей виявили конструкт “трансформація матерії на основі знань” (найменш привабливе за середніми оцінками).

Третій фактор – “*Ініціювання потреб і бажань*” (7,5%). Технологія виклику в інших людях інтересу до споживання виключно точно відображена в областях знань, які мають найбільші проєкції: “реклама”, “маркетинг”, “менеджмент”, “соціологія”,

“телекомунікації”. Отже, в особистостях досліджуваних виявлено конструкт технології впливу “виклик бажань” як засобу досягнення інших цілей.

Четвертий фактор – “*Закони економіки*” (7,1%). Проекції: “економіка”, “юриспруденція”, “політика”, “фінанси”, “нові технології”, а також проекції кількох областей знань, де зараз відбуваються ключові економічні процеси. Отже, найбільші проекції вказують на сконцентрованість уваги учнів на нормах і правилах, юридичних тонкощах і відповідних політичних аспектах – учні орієнтовані на успішне входження в новий економічний тип суспільства.

П’ятий фактор – “*Біологія і медицина*” (6,8%). Проекції “медицина” і “екологія” вказують на конструкт “чистоти як умови здоров’я” в особистості учнів. Велика проекція “хімія” – ознака медикаментозного погляду учнів на лікування.

Шостий фактор – “*Астрономія, авіація, космонавтика*” (6,2%), увага до яких прикута в учнів у зв’язку з новими технологіями і дослідженнями, а також політикою досягнення високого статусу державою через успіхи у сферах радіоелектроніки і телекомунікацій.

Сьомий фактор – “*Мова*” (6,0%). Проекції: “іноземна мова”, “література”, “рідна мова”, “філософія”, “соціологія”, “релігія”. Отже, у свідомості учнів гуманітарні області знань поєднані критерієм словесного відображення інформації, а пріоритет іноземної мови – ознака спрямованості на культуру й економіку розвинених країн (перспектива виїзду в більш кращі економічні умови).

Восьмий фактор – “*Інформаційно-комп’ютерні технології*” (5,0%). Проекція “новітні технології” вказує на ключовий аспект інтересу учнів, що відповідний конструкту “пошук новизни”.

Дев’ятий фактор – “*Формалізованість*” (4,1%). Проекції: “математика”, “фізика, хімія”, “наукові дослідження”.

Аналіз спільності поглядів визначив найбільші за коефіцієнтом показники: економіка (0,833) і реклама (0,777), інформатика (0,811), комп’ютери (0,759) і радіоелектроніка (0,753), які необхідно розглядати як наскрізні у кожному факторі елементи внутрішньої класифікації областей знань старшокласниками.

Отже, учні обох статей виявили спільну тенденцію інформаційно-вербального типу зі значним інтересом до засобів економічного і технологічного забезпечення життя з ключовим латентним конструктом “фіксованість, сталість, надійність”. Сукупна конструктна модель внутрішньої диференціації знань

відповідає домінуючим технологічним і соціальним напрямкам змін в Україні.

Спільна обробка даних обох статей надає інформацію для використання у роботі з учнями фронтального типу – одночасно з усіма. Для роботи окремо з особами одної статі необхідні педагогічні модифікації техніки взаємодії, які враховують гендерні відмінності у змісті пріоритетів і латентних конструктів старшокласників. Актуальність такого підходу пов'язана з тим, що окремі педагогічні методи впливу, дієві для одної статі, не тільки не дієві для іншої статі, а й викликають сміх, гумористичний стан, сарказм, які істотно підривають статус учителя. Отже, врахування гендерних особливостей сприйняття сфери знань є важливим аспектом досягнення ефективності впливу педагога на учнів.

Аналіз даних осіб жіночої статі виявив наступні пріоритети оцінок областей знань (табл. 2).

Таблиця 2

Області знань у порядку пріоритетності у старшокласниць

№	Області знань	Середнє	Стандартне відхилення
1.	Музика	64,0	32,6
2.	Іноземна мова	62,5	28,2
3.	Рідна мова	58,2	31,2
4.	Спорт	57,1	32,6
5.	Література	56,1	28,4
6.	Медицина	48,0	29,6
7.	Екологія	47,8	27,0
8.	Інформатика	47,6	28,0
9.	Реклама	46,5	28,9
10.	Комп'ютери	45,4	27,7
11.	Філософія	45,0	30,0
12.	Соціологія	44,3	28,4
13.	Маркетинг	44,2	28,8
14.	Біологія	42,0	25,9
15.	Менеджмент	40,1	27,8
16.	Нові технології	39,4	26,5
17.	Юриспруденція	39,3	31,1
18.	Релігія	37,8	30,7
19.	Фінанси	37,5	28,4
20.	Географія	36,1	24,1
21.	Економіка	32,4	27,3
22.	Наукові дослідження	31,7	26,8
23.	Астрономія	31,6	23,1

24.	Математика	31,6	26,0
25.	Хімія	30,5	26,3
26.	Політика	30,2	22,7
27.	Телекомунікації	29,2	25,9
28.	Фізика	27,1	26,6
29.	Космонавтика	25,8	27,6
30.	Металургія	21,4	28,7
31.	Будівництво	21,4	23,3
32.	Радіоелектроніка	21,2	25,5
33.	Геофізика	21,0	25,7
34.	Військова справа	20,9	25,2
35.	Авіація	18,0	22,6
36.	Машинобудування	16,6	20,6

Хср.=37,5 σ =12,9

Найбільші оцінки: “музика”, “іноземна мова”, “рідна мова”, “література”, “спорт”, “медицина”. Для сучасної молоді характерний великий об’єм прослуховування музики через її доступність через телебачення, Інтернет, телефон та особисті програвачі. В осіб жіночої статі музикальні твори виконують функцію підвищення позитивного настрою, генерації романтичного стану та загальної енергетизації ритмом і танцями. Отже, враховуючи значну оцінку області “медицина”, можна розглядати музику в старшокласниць як засіб психотерапевтичної самодопомоги. На відміну від учнів чоловічої статі, мова, спілкування, міжособистісні інтеракції в осіб жіночої статі займають найбільше часу – мова є головним інструментарієм досягнення цілей в жінок. Саме це зумовлює великі оцінки іноземної і рідної мови та літератури серед пріоритетів областей знань старшокласниць. Найнижчі оцінки: “машинобудування”, “авіація”, “військова справа”, “геофізика”, “радіоелектроніка”, “будівництво”, “металургія”. Отже, особи жіночої статі виявили виключно гуманітарну спрямованість, що добре відповідає їх гендерній ролі [4].

Факторний аналіз масиву вподобань областей знань у старшокласниць виявив наступне:

Перший фактор – “Природничі науки” (12,1% загальної дисперсії) з найбільшою проекцією “металургія”, що відповідає конструкту “трансформації матеріалів”, спільному для обох статей. Через найнижчі оцінки складових цього фактора його можна назвати “негативно оцінним” відносно природничих наук, що відповідає гендерній моделі установок старшокласниць.

Другий фактор – “Загальні і масові суспільні закономірності” (7,6%), про що свідчать проекції: філософія, соціологія, література.

Інші проєкції також відображують у межах цього фактора інтерес старшокласниць до медицини, екології, закономірностей науки, релігії, мови. У факторі зібрано позитивно й відносно високо оцінювані напрями знань. Отже, учениці виявили варіант нормативного конструкта, спрямованого на найбільш узагальнені (філософські), вербально виражені закони і закономірності в суспільстві та науці.

Перші два фактори у старшокласниць утворюють оцінну протилежність: відкидання природничих і тяжіння до гуманітарних областей.

Третій фактор – *“Економіка”* (7,4%). Специфіка учениць на конструктному рівні в даному віці виявилася в етичному погляді на економічну діяльність, про що свідчать проєкції *“екологія”* (а отже, чистота, бездоганність) і юриспруденція (як система покарань за *“нечистоту”* діяльності). Низька проєкція *“фінанси”* вказує на недооцінку даного аспекту в свідомості старшокласниць і переоцінку нормативної сторони. Також слід відмітити, що економіка в їх свідомості не пов’язана з виробництвом. Отже, гендерний фактор призвів до позиціонування осіб жіночої статі в області економіки лише в сфері її регуляції (в дорослих жінок фінансовий аспект істотно переважає).

Четвертий фактор – *“Романтично-економічний погляд на національну армію”*. Це жіночий погляд на національну армію, що відображує неочікуване поєднання проєкцій: *“військова справа”* і *“рідна мова”* (національна армія), *“фінанси”* (розуміння значних витрат на армію), *“авіація”* і *“музика”* (романтичний погляд старшокласниць на армію), *“математика”* і *“машинобудування”* (відображують неможливість особистої участі жінок у військовій справі – найнижчі оцінки привабливості цих областей). Отже, старшокласниці виявили *“романтично-економічний”* погляд на національну армію (привабливість військових, марність витрат і стороння позиція відносно національної армії).

П’ятий фактор – *“Менеджмент і маркетинг”* (6,2%) з проєкціями: *“реклама”*, *“фінанси”*, *“математика”*, *“релігія”*, *“спорт”*. Жінки мають більшу тенденцію концентруватись на управлінні, спираючись і використовуючи знання певних областей, зокрема, проєкція *“релігія”* вказує на інструментальний характер віри в жінок, проєкція *“спорт”* – на розуміння управління як боротьби за домінування. Отже, старшокласниці виявили синтетичний інструментальний конструкт *“потреба в управлінні та способах його реалізації”*.

Шостий фактор – *“Інструментальність рекламної і маркетингової діяльності”* (5,9%). Проєкції *“телекомунікації”* і *“рідна мова”* вказують на опосередкованість виклику бажань і потреб в інших

(“маркетинг” і “реклама”). Проекції “будівництво”, “машинобудівництво”, можливо, є метафоричним аналогом процесу таких дій з ініціювання бажань.

Гендерні моделі жіночої поведінки добре пояснюють виникнення такого фактора як результату технічної реалізації потреби в увазі інших. Яскраві приклади, типові для осіб жіночої статі даного віку, – власні фотосесії і їх розповсюдження через Інтернет, детальна інформація про себе на сайтах соціальних мереж, участь і різноманітних кастингах, пристрась до подіумів тощо. Отже, індивідуальна модель захоплення уваги інших людей змінилась для старшокласниць можливістю через технічні засоби повідомити про себе на весь світ, що й зумовило виникнення жіночого погляду на телекомунікаційні засоби як на інструмент самореклами, психологічним витоком якого є статеворольові стратегії пошуку партнера для сімейного життя.

Сьомий фактор – “Нові соціальні технології” (5,5%). Проекції “політика” і “новітні технології” трансформувалися в конструкт пошуку нових інструментів публічної самореалізації жіночої особистості. Політична модель поведінки у своїй основі має певну модель правил, норм та ідеології, а її трансляція, у найпростішій формі протесту проти чогось, є дієвим інструментом захоплення уваги (при допомозі телебачення – у будь-яких масштабах).

Восьмий фактор – “Наукові дослідження” (5,4%). Перелік проекцій вказує на області знань, результатами дослідження яких цікавляться старшокласниці: “астрономія”, “музика”, “спорт”, “екологія”, “соціологія”, “комп’ютери”.

Дев’ятий фактор – “Інформаційно-комп’ютерні технології” (4,7%), про що свідчать проекції: “інформатика”, “комп’ютери”, “новітні технології”, “юриспруденція”. Отже, і в даному конструкті виявлено жіночий акцент на нормативність (юридичний аспект) у системі особистісних установок.

Десятий фактор – “Біологія і медицина” (4,5%) з проекціями “астрономія”, “авіація”, що вказує на конструкт уваги до жіночих циклів дітонародження.

Одинадцять компонента – “Вік” (4,5%).

Дванадцятий фактор – “Математика” (4,3%). Його виокремлення як незалежної компоненти можна пов’язати з певними труднощами роботи з формальними об’єктами в осіб жіночої статі через тенденцію більшості з них до почуттів, образів, спілкування, що заважає концентрації на формальних об’єктах.

Аналіз спільності поглядів виявив найбільші коефіцієнти в показників: інформатика (0,854) і економіка (0,833), що можна

трактувати як присутність цих показників у всіх факторах. Даний факт добре пояснюється тим, що інформатика – це засіб розширення спілкування – ключової гендерної тенденції жінок, а економіка – відображення ціннісного конструкта матеріальної забезпеченості, вже активного у даному віці через готовність вступу в шлюб і розуміння матеріальних проблем забезпечення дітей. Отже, факторний аналіз виявив істотний вплив гендерного фактора на внутрішню класифікаційну систему пріоритетності знань у старшокласниць.

Аналіз даних осіб чоловічої статі виявив наступні пріоритети оцінок областей знань (табл. 3).

Таблиця 3

Області знань у порядку пріоритетності у старшокласників

№	Області знань	Середнє	Стандартне відхилення
1.	Спорт	78,4	25,0
2.	Комп'ютери	76,9	23,1
3.	Інформатика	68,9	25,9
4.	Нові технології	62,3	27,3
5.	Іноземна мова	55,8	25,3
6.	Музика	53,1	32,0
7.	Рідна мова	51,9	32,1
8.	Фінанси	51,9	27,6
9.	Військова справа	51,6	25,1
10.	Наукові дослідження	45,2	28,4
11.	Література	44,7	23,6
12.	Географія	43,8	24,9
13.	Юриспруденція	42,8	28,1
14.	Філософія	42,6	28,9
15.	Машинобудування	42,1	28,1
16.	Економіка	40,2	30,6
17.	Математика	39,6	24,3
18.	Політика	38,3	33,8
19.	Телекомунікації	38,1	24,9
20.	Менеджмент	37,9	30,4
21.	Будівництво	36,8	27,5
22.	Авіація	36,8	26,9
23.	Біологія	36,2	23,9
24.	Екологія	35,9	24,5
25.	Радіоелектроніка	35,4	29,2
26.	Астрономія	35,1	26,8
27.	Маркетинг	34,4	29,7

28.	Фізика	33,4	23,5
29.	Медицина	32,7	24,7
30.	Хімія	31,7	26,8
31.	Космонавтика	31,3	26,2
32.	Соціологія	30,5	26,4
33.	Реклама	29,3	28,4
34.	Релігія	29,1	27,5
35.	Металургія	20,1	21,3
36.	Геофізика	18,2	17,6

Хср.=42,0 σ =13,6

Найбільші пріоритети старшокласників у сферах знань: “спорт”, “комп’ютери”, “інформатика”, “нові технології”, “іноземна мова”. Специфіка чоловіків – увага до будови комп’ютера як приладу і до постійно виникаючих нових його вдосконалень. Комп’ютерами, фактично, вже стали всі пристрої побуту, тому увага чоловіків до них всеохоплююча. На відміну від жінок, які сприймають комп’ютер як канал спілкування, чоловіки схильні до програмування і багатостороннього його використання. Те ж стосується й іноземної мови, яка необхідна для вивчення комп’ютерів і програмування, а не переважно для спілкування, як у жінок. Найнижчий пріоритет областей знань: “металургія” і “геофізика”, що вказує на низьку зацікавленість у роботі з трансформації матеріальних об’єктів і підкреслює потяг чоловічої статі до інформаційного світу.

Факторний аналіз масиву оцінок областей знань учнів виявив наступне.

Перший фактор – “Теоретико-управлінський стратегічний підхід до економіки” (12,2% загальної дисперсії). Проекції: “економіка”, “фінанси”, “менеджмент”, “юриспруденція”, “політика”, “маркетинг”, “реклама”. Фактор поєднав ключові напрями економічної підготовки. Отже, на теоретичному рівні чоловіки мають всеохоплююче системне розуміння економіки (можливо, це частково зумовлює охоплення чоловіками більшості посад вищого рівня), а на психологічному рівні – це реалізація цілеспрямованої прагматичності погляду на економіку.

Другий фактор – “Наукові дослідження” (9,3%) у фізиці, радіоелектроніці, хімії, авіації, космонавтиці, математиці, геофізиці. Отже, чоловіків цікавлять формалізовані, точні і технологічні аспекти досліджень, що можна пов’язати з домінуванням в них лівої півкулі мозку [4].

Третій фактор – “Медицина, біологія, екологія” (8,4%). Проекції “географія”, “геофізика” вказують на просторовий акцент

сприйняття цих областей знань, а проекція “наукові дослідження” – на пошук новизни.

Четвертий фактор – *“Космічні телекомунікаційні засоби”* (7,3%) – прояв уваги чоловіків до пропускних можливостей каналів зв’язку, які обслуговують комп’ютерні мережі, а також до просторової навігації через супутникові можливості отримання інформації про позиціонування.

П’ятий фактор – *“Новітні інформаційно-комп’ютерні технології”* (7,1%). З проекцій видно орієнтацію учнів на їх новизну і розробку (“нові технології”, “космос”, “машинобудування”).

Шостий фактор – *“Соціологічна інформація”* (6,8%). Проекції різних областей знань вказують на інтерес чоловіків до розподілу суспільної уваги до різних областей знань, що може бути основою власних виборів. Модель таких дій існує в Інтернеті як статус статей, обмін якими відбувається пропорційно масовим процесам. Отже, старшокласники уважно ставляться до центрів суспільної уваги, що вказує на особистісний конструкт “контролю” (“рука на пульсі суспільства”).

Сьомий фактор – *“Національний спорт”* – поєднання в одній компоненті “спорт” і “рідна мова”. У свідомості учнів чоловічої статі фактор відображує внутрішній прояв конструктів “боротьби”, “розвитку”, “орієнтації на мікрооточення” (вболівання на змаганнях).

Восьмий фактор – *“Музика”* (5,6%). На протилежному полюсі цього фактора зібрані формалізовані області знань: “математика”, “військова справа”, “астрономія”, “хімія”, “географія”, “авіація”. Отже, в чоловіків функціонує конструктивний критерій “формалізованість – неформалізованість”, а музика є символом неформалізованого полюса цього конструкта.

Дев’ятий фактор – *“Військова справа”* (5,4%) з проекціями природничих областей знань та від’ємною проекцією “філософія”, що підтверджує в більшості учнів негативне ставлення до військової справи, а також виявляє в чоловіків конструкт “конкретність – узагальненість”, якому відповідає протилежність “військова справа” і “філософія”.

Десятий фактор – *“Нормативність”* (4,3%), на що вказують проекції: релігія, філософія, політика. На відміну від жінок, які норми активно й автоматично реалізують у власній поведінці, чоловіки ставляться до норм і законів як до інформації, філософськи, а для реалізації у поведінці їм потрібна додаткова аргументація, обґрунтування та особисте інтелектуальне рішення дотримуватись норм.

Одинадцятий фактор – *“Іноземна мова”* (4,2%). Проекції: “математика”, “література”, “юриспруденція”, “нові технології”, – вказують області застосування чоловіками іноземної мови не для

міжособистісного спілкування і підтримки контактів, як у жіночої статі, а заради отримання і розуміння нової інформації.

Аналіз спільності поглядів виявив найбільші за коефіцієнтами показники: “авіація” (0,812), “астрономія” (0,823), “військова справа” (0,891), “біологія” (0,684), які мають значний внесок у всі фактори. Психологічний аналіз визначив цей факт як прояв двох конструктів – “тенденції чоловіків до просторового і системного сприйняття”, а також конструкту “конкуренції і боротьби”, яка в наш час на рівні держав асоційована з космічними висотами, до якої виявляють цікавість учні чоловічої статі. Отже, факторний аналіз виявив гендерно зумовлені внутрішні класифікатори сприйняття областей знань старшокласниками, що суттєво відрізняються від поглядів старшокласниць.

Аналіз значущості відмінностей інтересів до областей знань в старшокласників обох статей виявив наступне. Статистично значуще переважання інтересу до областей знань старшокласників над старшокласницями виявлено в індикаторах: “комп’ютери” ($P < 0,001$), “військова справа” ($P < 0,001$), “машинобудування” ($P < 0,001$), “нові технології” ($P < 0,001$), “інформатика” ($P < 0,001$), “спорт” ($P < 0,001$), “авіація” ($P < 0,001$), “будівництво” ($P < 0,001$), “фінанси” ($P < 0,01$), “радіоелектроніка” ($P < 0,01$), “наукові дослідження” ($P < 0,01$), “телекомунікації” ($P < 0,05$). Статистично значуще переважання інтересу до областей знань старшокласниць над старшокласниками виявлено в індикаторах: “медицина” ($P < 0,01$), “соціологія” ($P < 0,01$), “екологія” ($P < 0,01$), “література” ($P < 0,05$), “реклама” ($P < 0,001$).

Отже, учні чоловічої статі набагато сильніше орієнтовані на знання суті, системи, устрою технологій і пристроїв, керування ними і їхню розбудову; учні жіночої статі виявляють більшу тенденцію до реклами, зосереджені на тілесних проблемах, закономірностях масових процесів і літературі. Такі результати на психологічному рівні добре пояснюються розподілом статей уздовж векторів “інтроверсія – екстраверсія” та “стабільність – нейротизм”, а також соціально обумовленим розподілом гендерних ролей.

Отримані результати факторно-аналітичного дослідження латентних конструктів старшокласників у сфері знань відкривають для вчителя нові можливості посилення інтересу, глибини занурення учнів у області знань та формування вмінь з їх практичного використання. Сутність цього педагогічного підходу полягає у вдосконаленні методики викладання знань у такий спосіб, щоб учні вбачали в них можливість прагматичності відповідно до ключових власних особистісних конструктів у сфері знань, які відображують активні потреби. Така стратегія має реалізовуватись також у відповідності з гендерними відмінностями систем конструктів.

Перехід вчителя з акцентування у викладанні на теоретичному, базовому характері знань на прагматичний, орієнтований на дійсні потреби старшокласників спосіб – складна креативна задача вдосконалення педагогічної діяльності вчителя. Для переходу від теоретичного до прагматичного, креативного, адекватного потребам учнів способу навчання у старшій школі вчитель потребує істотної зміни, корекції і модифікації власної системи цінностей, особистісних конструктів та установок стосовно старшокласників. Це в свою чергу, потребує організації спеціальної психологічної підготовки вчителів новим технологіям впливу, взаємодії, організації, поряд з фронтальною, і мікрогрупових схем навчання, використання комп'ютерних технологій автоматизованого навчання і контролю знань, а також глобальної і дійсної переорієнтації на структурні, психологічні соціальні особливості особистості сучасних старшокласників і їх потреб у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Битинас В.П. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии / В.П.Битинас. – Вильнюс, 1971. – 347 с.
2. Браверман Э.М. Структурные методы обработки эмпирических данных / Э.М.Браверман, М.Б.Мучник. – М., 1983. – 464 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.
4. Ильин Е.П. Дифференциальная психология мужчины и женщины / Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 544 с.
5. Келли Дж. Теории личности: психология личных конструктов / Дж.Келли. – СПб: Речь, 2000. – 249 с.
6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. /А.Н.Леонтьев. – М., 1983.
7. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И.Машбиц. – К., 1987.
8. Мельников В.М. Введение в экспериментальную психологию личности / В.М.Мельников, Л.Т.Ямпольский. – М., 1985. – 315 с.
9. Окунь Я. Факторный анализ /Я.Окунь; пер. с польск. Г.З.Давидовича. Науч. ред. и авт. предисл. В.М.Жуковская. – М.: Статистика, 1974. – 200 с.
10. Скрипченко О.В. Спецсеминар з проблеми “Ставлення учнів до навчання” /О.В.Скрипченко//Методичні рекомендації. – К.: КДПІ, 1989.
11. Харман Г. Современный факторный анализ / Г.Харман. – М., 1972. – 485 с.

In article results of faktorno-analytical research of psychological and gender features latent constructs senior pupils in sphere of knowledge are presented. Existence of contradictions between theoretically oriented structuring of sphere of knowledge in the person of teachers and structuring of knowledge in the person of the senior pupils pragmatically oriented on freedom, security and self-realization is noted. It is offered to modify pedagogical technology of educational process for the account of a mental reality of the person of pupils – systems really functioning latent personal constructs in sphere of knowledge of senior pupils, as bases for intensifying creativity interactions of teachers and pupils with accent on actually existing requirements and means of perception pupils of knowledge of different areas

Keywords: latent constructs, faktorno-analytical research, gender features, creative interaction of teachers and pupils, educational process, senior pupils.

Отримано: 22.02.2012 р.

УДК 316.628:35.08-057.34

І.В.Глова

Психологічні особливості взаємозв'язку внутрішньої і зовнішньої мотивації професійної діяльності працівників місцевих органів виконавчої влади

Статтю присвячено проблемі внутрішньої і зовнішньої мотивації професійної діяльності працівників місцевих органів виконавчої влади. На основі емпіричного дослідження встановлено домінуючі мотиваційні комплекси працівників державної служби та запропоновано шляхи розвитку їх професійної мотивації.

Ключові слова: державна служба, державний службовець, професійна мотивація, мотиваційний комплекс особистості.

Статья посвящена проблеме внутренней и внешней мотивации профессиональной деятельности работников местных органов исполнительной власти. На основе эмпирического исследования установлены доминирующие мотивационные комплексы работников государственной службы и предложены пути развития их профессиональной мотивации.

Ключевые слова: государственная служба, государственный служащий, профессиональная мотивация, мотивационный комплекс личности.